

УДК: 336.027; DOI: 10.31388/2519-884X-2021-43-59-66

*Пристемський О.С., доктор економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
pristemskiyaleksandr@gmail.com*

*Трусова Н.В., доктор економічних наук, професор,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
trusova_natalya5@ukr.net*

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація: У статті розглядається потенціал фінансової безпеки, що формує систему фінансового захисту життєво важливих інтересів суб'єктів аграрного сектору. Доведено, що під тиском зовнішнього середовища інструменти впливу та фінансового механізму можуть змінюватися. Виокремлено пріоритет фінансової підтримки сільського господарства України за показниками інтенсивності та ефективності використання фінансових ресурсів. Запропоновано комплексний показник потенціалу фінансової безпеки. Розроблена модель стабільного рівня потенціалу спроможності фінансового забезпечення на основі чистого прибутку.

Ключові слова: потенціал, фінансова безпека, фінансові ресурси, фінансова підтримка, фінанси сільського господарства, аграрні підприємства.

JEL code classification: Q14, M19

*Prystemskiy O.S., Doctor of Economics, Ass. Prof.,
Kherson State Agrarian and Economic University,
pristemskiyaleksandr@gmail.com*

*Trusova N.V., Doctor of Economics, Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University,
trusova_natalya5@ukr.net*

REGIONAL ASPECT OF FORMATION OF POTENTIAL OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract. The article deals with the potential of financial security, which forms the system of financial protection of vital interests of subjects of the agrarian sector through the guarantee of food security in the long-term, at the expense of reproductive level of financial support. It is proved that under the pressure of the external environment, leverage and financial mechanism tools that trigger the potential of financial security of agriculture can change, risk manifestation and economic depression of enterprises continue or stop. The importance of forming the aggregate value of the potential of financial security in the region is due to its component, which is capable of performing actions to mobilize the real and hidden possibilities of financial resources in a limited time period, to overcome the threats to a safe environment for the functioning of agrarian enterprises. The priority of financial support of agriculture of Ukraine according to indicators of intensity and efficiency of use of financial resources is singled out. A comprehensive indicator of potential of financial security is proposed. A differentiated approach to the clustering of the k-medium method – indicators of the use of financial resources as interdependence of the factors of the formation of the aggregate magnitude of the potential of financial security of agrarian enterprises in the regions of Ukraine was used. With the help of inductive system analysis, a model of a stable level of potential of financial security capacity based on net profit has been developed. The model is adequate, its statistical quality, significance and reliability are sufficient for forming the forecast level of potential of financial security of agrarian enterprises of the region. The developed methodology is based on the components of the protection of financial system of economic entities in the conditions of the restrictions of the choice of alternative sources of formation and distribution of financial resources, as well as the likelihood of their use.

Keywords: potential, financial security, financial resources, financial support, agricultural finance, agrarian enterprises.

Постановка проблеми. За умови фінансової нестійкості, економічних протиріч та об'єктивної неминучості процесів і явищ виникають передумови та потреби в джерелах формування фінансової безпеки сільського господарства, якому притаманно специфічність взаємовідносин з фінансовими інститутами для посилення напрямів інвестиційної діяльності, покращення безпечного середовища функціонування аграрних підприємств. Поряд із цим, фундаментальні основи сучасної фінансової думки не дозволяють ставити крапку в дослідженні стану нерациональне управління фінансами та фрактальності проблемних зон потенціалу фінансової безпеки суб'єктів господарювання з огляду на посилення залежності держави від боргових зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція формування фінансової безпеки сільського господарства у контексті фінансової діяльності аграрних підприємств розглядається зарубіжними вченими W. Coleman, G. Skogstad, M. Atkinson, B. Forgue, C.-H. Ling, H.-L. Yang, D.-Y. Liou, W. Moyer, T. Josling, M. Petrick – як регулююча функція розвитку господарюючих суб'єктів із обґрунтуванням принципів захисту їх життєдіяльності; О. Жидяк, В. Корнеевим, Т. Кузенко – як оцінювання розподільчого рівня фінансового забезпечення галузі та стратегія фінансової безпеки аграрних підприємств в регіонах.; О.І. Барановським, М. Єрмошенко, Н. Давиденко, Н. Прокопенко, С. Фрунза, В. Цибок – як пріоритетність забезпечення національних та індивідуальних інтересів суб'єктів шляхом подолання фінансових суперечностей, формування ефективного капіталу та державного контролю за його використанням, формування макро- та мікрофінансової стабільності.

Формулювання цілей статті. Розглянути регіональний аспект потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств та виокремити пріоритет фінансової підтримки сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу. Нажаль, в Україні відчувається недостатність цільового фінансування через незначні обсяги бюджетних коштів на підтримку розвитку галузі, не-

збалансованість бюджетів, нестачу власних коштів аграрних підприємств, їх неспроможність до залучення банківських кредитів [1]. Це спонукає до трансформації ринкових регуляторів фінансового забезпечення сільського господарства та формування безпечного середовища функціонування підприємств через ефективне використання корпоративних ресурсів. Вважаємо, що проблема фінансової безпеки за сучасних умов проявляється у економічних показниках галузі, фінансовому стані суб'єктів, їх платіжній спроможності, платіжній дисципліні, зміні структури фінансування, зниженні конкурентоспроможності галузі та послабленні позицій аграріїв у формуванні продовольчої безпеки, незважаючи на зростання рівня рентабельності основної діяльності за останні роки. Тому, виникає необхідність у розробці моделі формування потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств, враховуючи диспропорції та ризики відтворювального процесу фінансового забезпечення галузі.

З позиції зовнішнього середовища впливу потенціал фінансової безпеки сільського господарства формує систему фінансового захисту життєво необхідних інтересів аграрних підприємств (гарантованість продовольчої безпеки у довгостроковому періоді) за рахунок відтворювального рівня фінансового забезпечення (джерел формування фінансових ресурсів). Це дозволяє знизити рівень загроз господарюючих суб'єктів підприємств за умов ризику. Під тиском зовнішнього середовища важелі та інструменти фінансового механізму, які призводять в дію потенціал фінансової безпеки сільського господарства, можуть змінюватися, прояв ризику і економічна депресія підприємств тривати або навпаки призупинятися. На початковому етапі поширення зовнішньоекономічної дестабілізації, ризик проявляється у тому разі, коли швидко погіршується ситуація фінансового забезпечення і скорочуються обсяги кредитних ресурсів. Найбільшого розповсюдження набуває механізм, послідовність реалізації якого у спрощеному вигляді наведена на рис. 1.

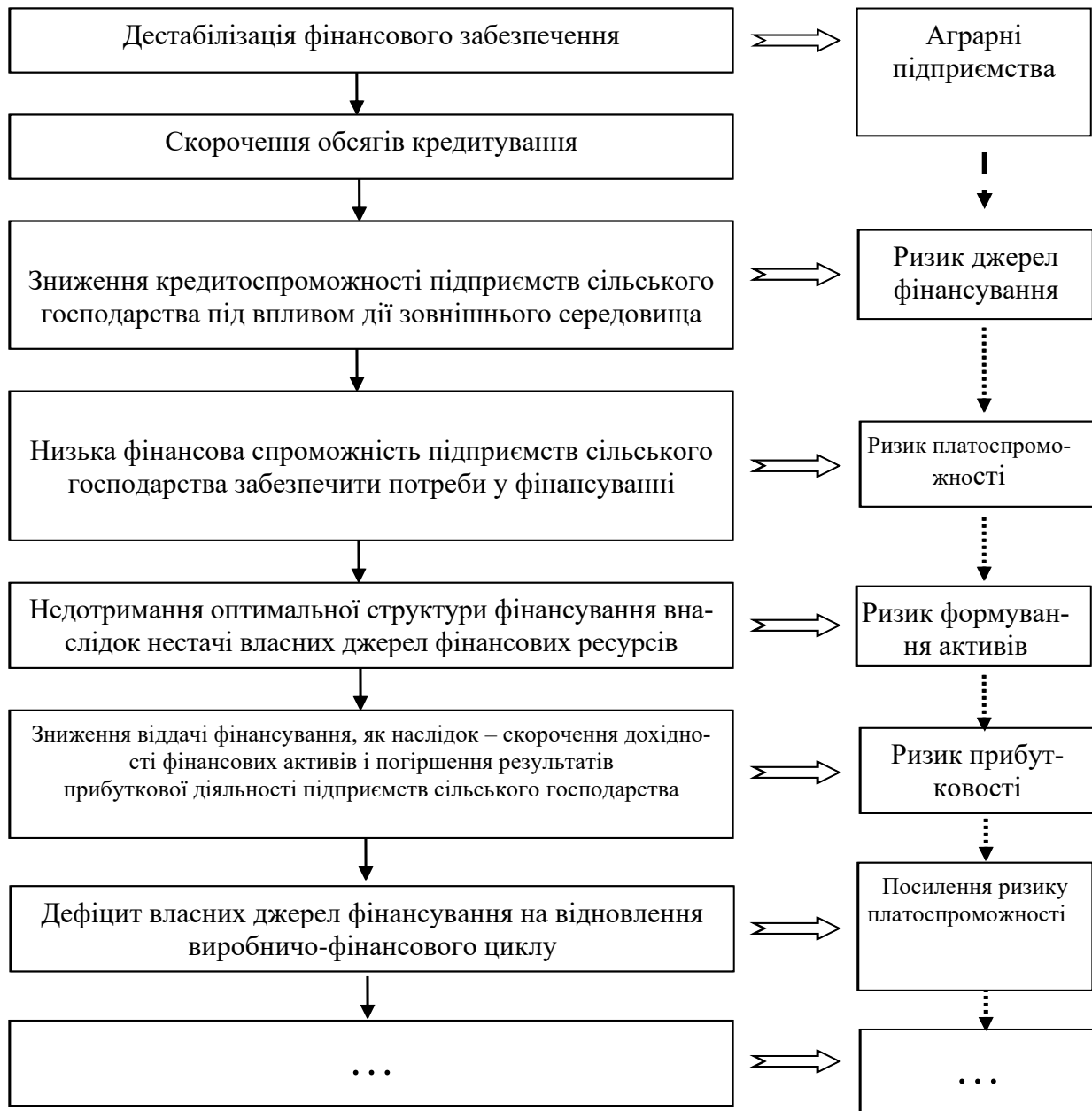

Рис. 1. Прояви впливу дестабілізації фінансового забезпечення на потенціал фінансової безпеки аграрних підприємств

Джерело: удосконалено автором на основі даних [2]

Так, дестабілізація фінансового забезпечення призводить до скорочення притоку фінансових ресурсів у сільському господарстві та масове вилучення раніше здійснених інвестицій. Наслідком скорочення кредитних ресурсів стає посилення вимог до стану і надійності позичальників. Цей зовнішній фактор спричиняє зниження кредитоспроможності аграрних підприємств, як найбільш ризикових. Поряд з тим, зростають кредитні ставки, що ще більше ускладнює залучення суб'єктами позикових джерел формування

фінансових ресурсів [2].

Зниження кредитоспроможності аграрних підприємств у період найбільшого посилення впливу ризику, з одного боку, та здорожчення кредитів з іншого, призводить до обмеженості обсягів залучення коштів і виникнення ризику фінансування [3]. Нестача фінансових ресурсів, у свою чергу, призводить до ризику платоспроможності й проявляється в нездатності придбати у потрібному обсязі поточні активи та активи на які нараховується знос. Поряд із цим скорочуються

інвестиції та поточні витрати на охорону та раціональне використання природних ресурсів у сільському господарстві [4].

Результатом вищезазначених процесів є скорочення доходів і погіршення результатів діяльності аграрних підприємств, що провокує ризик прибутковості, а надалі, внаслідок нестачі фінансових ресурсів на поновлення діяльності наступного виробничого циклу, призводить до посилення ризику платоспроможності [2].

Іншим варіантом прояву впливу ризику на потенціал фінансової безпеки сільського господарства є результат дестабілізації грошового ринку і посилення інфляційних процесів. Найбільш очевидним шляхами його мі-

німізації є зниження монетаризації активів аграрних підприємств (рис. 2).

Цей феномен відомий у практиці під назвою «втеча у реальні активи». Оскільки вартість реальних активів по мірі росту інфляції зростає, а наявність власних джерел фінансових ресурсів, які можуть знецінитися, мінімізована, то така «втеча» дійсно допомагає уникнути значних втрат. Проте, у разі застосування суб'єктами цього захисного механізму порушується оптимальна структура формування фінансових ресурсів, що унеможлиблює прибутковість сільськогосподарського виробництва і спричиняє ризик формування активів [2].

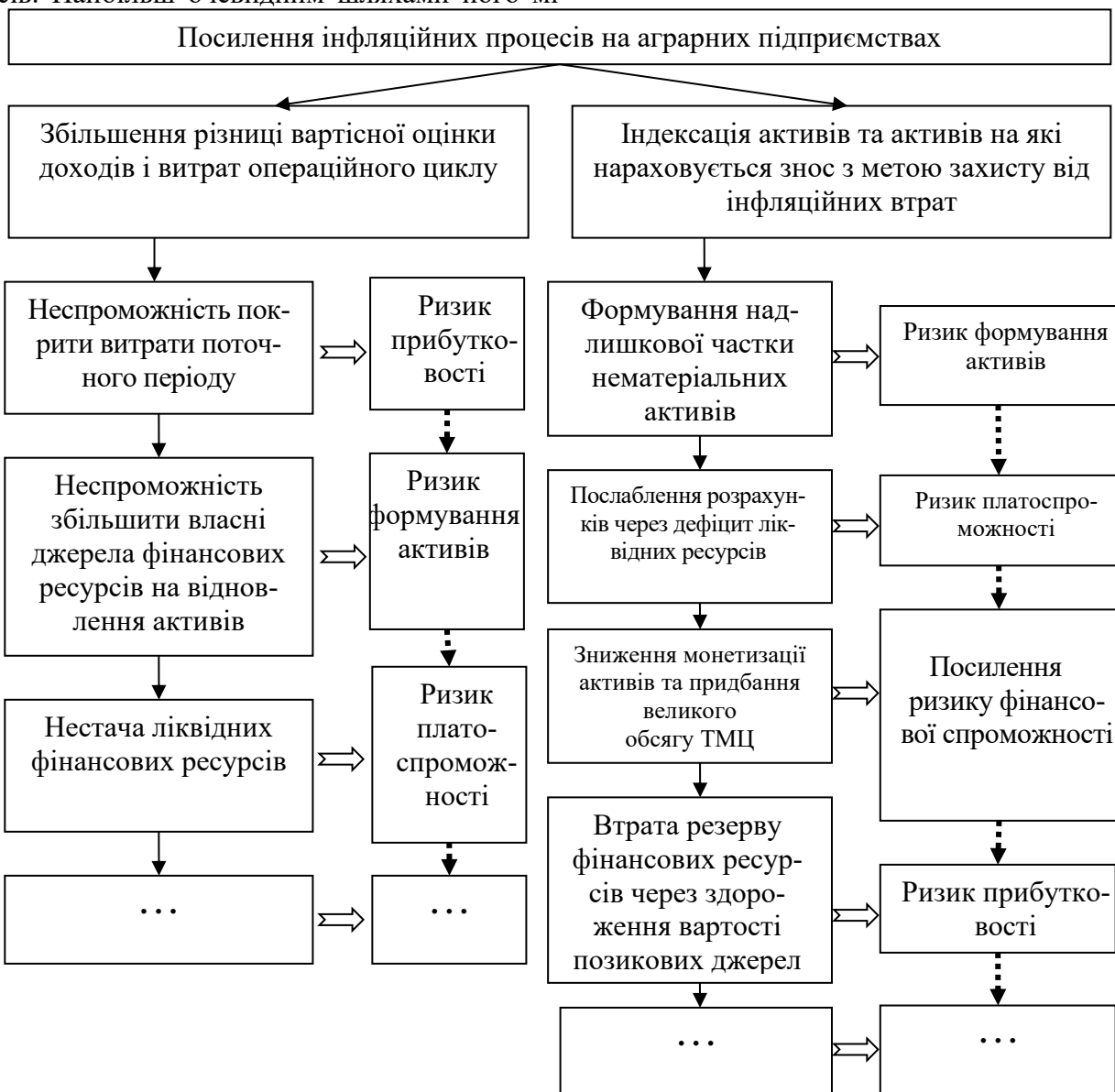

Рис. 2. Прояв впливу дестабілізації грошового ринку та посилення інфляції на потенціал фінансової безпеки аграрних підприємств

Джерело: удосконалено автором на основі даних [2]

Відсутність грошових коштів ускладнює розрахунки з постачальниками, кредиторами, працівниками і призводить до ризику платоспроможності аграрних підприємств. В кінцевому рахунку знижується маневреність власних джерел формування фінансових ресурсів і дестабілізаційні прояви посилюються. Крім того, акумулювання надмірного обсягу власних оборотних активів вимагає збільшення фінансових витрат на їх зберігання, що обумовлює збитки, втрати тощо, насамкінець призводить до виникнення ризику прибутковості.

Потенціал фінансової безпеки аграрних підприємств формує кореляційну узгодженість аграрної та фінансової політики країни, забезпечує загальні та специфічні принципи реалізації державної політики у сфері зміцнення економічного розвитку країни. До перших включають пріоритет прав і свобод людини та громадянина; пріоритет забезпечення національних інтересів; законність, єдність тощо; до других, – подолання фінансових суперечностей і збалансування індивідуальних та загальнодержавних інтересів, формування ефективного розподілу фінансових ресурсів і капіталу та державного контролю за їх використанням, формування макро- та мікрофінансової стабільності [5; 6].

Методологічні особливості формування потенціалу фінансової безпеки сільського господарства та його конкретний прояв є тією об'єктивною основою, яку слід враховувати при оцінюванні безпечного середовища функціонування аграрних підприємств, обґрунтуванні економічних стимулів виробництва, визначенні форм фінансового забезпечення та напрямів інтенсивного та ефективного використання фінансових ресурсів тощо. Це положення є принципово важливим у площині нарощування потужностей сільського господарства, зміцнення його позицій на світовому ринку з метою формування певного рівня фінансової стабільності, покращення умов використання вже існуючих та нагромаджених фінансових ресурсів суб'єктів [5; 7; 2].

Дослідження рівня потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств базується на здатності протидіяти ризикам в сільському господарстві та передбачає комплексність дослідження фінансового забезпечення, що

має проводитись у двох напрямках. Перший напрям дослідження пов'язаний із вивченням зовнішніх загроз безпечного середовища функціонування аграрних підприємств у контексті аналізу їх фінансового стану та виникнення ризиків. Він спрямований на оцінку виникнення нестабільного середовища сільського господарства в цілому. Другий напрям дослідження покликаний оцінити регіональні аспекти безпечного середовища функціонування аграрних підприємств, визначити індикатори їх фінансової стійкості, незалежності, прибутковості, ліквідності в довгостроковій перспективі та ризику функціонування, враховуючи територіальні особливості їх розташування [2].

Потреба у першому з визначених напрямів дослідження викликана тим, що сільське господарство в Україні є однією з провідних сфер економіки, розвиток та ефективність функціонування якої безпосередньо впливає на стан потенціалу фінансової безпеки держави. Будь-які зміни в структурі фінансового забезпечення сільського господарства миттєво провокують загрозу безпечному середовищу функціонування аграрних підприємств. Більше того, динаміка негативних тенденцій в сільському господарстві позначається на подовженні виробничого, операційного і фінансового циклів господарюючих суб'єктів, їх інертності, неспроможності швидко пристосуватись до динамічного тиску значної кількості загроз рівня фінансової безпеки. Тому необхідно вивчати тенденції розвитку фінансового забезпечення сільського господарства в цілому, а також проводити оцінку таких тенденцій [5; 7; 2].

Здійснення другого напрямку аналізу пов'язане з оцінкою структурних і регіональних аспектів формування потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств. Оскільки територіальне розташування відіграє визначальну роль в ефективності функціонування суб'єктів, то процеси фінансового забезпечення в регіоні більш істотно впливають на фінансові результати господарювання, ніж весь комплекс фінансових відносин в середині підприємства. З огляду на це, важливою складовою формування потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств у контексті галузевих пріоритетів є державне регулювання, яке допомагає відс-

тежити дію фінансового забезпечення та визначати критерії, параметри та індикатори фінансової безпеки на інституційному, регіональному та мікрорівні. Регулююча функція держави уособлює в собі граничні (мінімальні та максимально допустимі) параметри фінансової безпеки сільського господарства. Це дозволяє визначити певні обмеження фінансового характеру на предмет виникнення дестабілізаційних процесів в галузі, а також прояв кризи фінансового стану аграрних підприємств [8].

Узагальнення критеріїв фінансового забезпечення передбачає оцінювання рівня потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств, який запропоновано вважати комплексною величиною. За нормативне значення використовується середньогалузевий індикатор, який дозволяє оцінити стан аграрного підприємства порівняно з середніми показниками по галузі.

Комплексні індикатор для визначення рівня потенціалу фінансової безпеки розраховуються за допомогою методу динамічної рейтингової оцінки. Для цього на практиці при виборі бази відліку рейтингової оцінки вводять поняття «еталонне підприємство», яке має індикатори, відповідні нормативним мінімальним значенням ефективності діяльності аграрних підприємств [10].

Динаміка досліджуваних індикаторів (інтенсивності використання фінансових ресурсів та джерел фінансування; ефективності використання фінансових ресурсів та джерел фінансування; ризиків фінансування; інтенсивності фінансових процесів та фінансового забезпечення) підтверджує детермінованість фінансового забезпечення сільського господарства. У будь-якому разі, на нашу думку, дестабілізаційні процеси та циклічні зміни у фінансовому забезпеченні сільського господарства України за умов інтенсивності і ефективного використання фінансових ресурсів є ускладненими у порівнянні з аналізом ризику фінансування.

Тому до фінансового забезпечення аграрних підприємств ми підходили не з позиції виявлення циклів фінансування, а з точки зору вивчення ефективності фінансових процесів галузі, а також визначення інтенсивності фінансового забезпечення господарюючих суб'єктів.

За ідеальних умов фінансового оточення та досягнення граничної кредитомісткості для всіх однотипних користувачів ринку сільськогосподарської продукції і, зокрема, аграрних підприємств, які формують обсяг валової продукції сільського господарства і мають подібні операції з фінансового забезпечення, повинні мати однаковий доступ до кредитних ресурсів і рівні процентні ставки [7]. З одного боку, важливе значення в цьому процесі має середньозважена вартість залучення фінансових ресурсів у комерційних банках, а з іншого – спроможність позичальника повернути як суму боргу за фінансовими зобов'язаннями, так і відсотки за користування запозиченими коштами згідно умов кредитного договору.

Однак, з іншого боку, тенденція оберненого показника – кредитовіддачі (розраховується як співвідношення ВВП сільського господарства до обсягів кредитів, наданих сільському господарству) характеризує зниження ефективності використання фінансових ресурсів, а не погіршення фінансового забезпечення сільського господарства [11].

Таким чином, зважаючи на загальну тенденцію циклічності дестабілізаційних процесів формування стабільного потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств варто зазначити, що його стан значно погіршився через затяжну політично-економічну кризу, загострення боргової безпеки господарюючих суб'єктів та нераціональне управління фінансовими ресурсами, які є у розпорядженні останніх.

Потенціал фінансової безпеки аграрних підприємств згідно диференційованого підходу до формування його стабільного рівня в регіонах визначає зміни (посилення, пригнічення) впливу чинників (готової продукції, дебіторської заборгованості, використання грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, довгострокових кредитів банків, короткострокових кредитів банків, державної підтримки) на загальний рівень фінансової безпеки галузі. Подальше дослідження показало, що зростання значення одного з чинників викликає зростання іншого і навпаки [9].

Висновки. Результати проведено дослідження показали, що найсуттєвіший вплив з сукупності факторів справляє державна фі-

нансова підтримка та обсяг довгострокових кредитів банків. Таким чином, формування потенціалу фінансової безпеки аграрних підприємств має передбачати стратегічне управління, яке дає змогу ефективно адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища, попереджувати та нейтралізувати небажані ризики та загрози, досягати довгострокових фінансових результатів. Виходячи зі стану функціонування галузі в Україні та орієнтуючись на тенденції розвитку світового аграрного ринку, вважаємо доцільним потенціал фінансової безпеки аграрних підприємств формувати на засадах агрегованої моделі стратегії управління фінансовими ризиками, стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління фінансовими потоками та антикризової фінансової стратегії. Зокрема, з боку держави необхідність стабілізації рівня потенціалу фінансової безпеки обумовлює: посилення внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами ринку сільськогосподарського виробництва, шляхом реалізації державної політики фінансової підтримки сільського господарства; сприяння розвитку фінансових відносин аграрних підприємств через поширення лізингових послуг та інших альтернатив залучення фінансових ресурсів в сільське господарство; максимальне урахування ризику фінансування та інвестиційної діяльності в сільському господарстві.

Саме завдяки функціонуванню механізму державного регулювання фінансової безпе-

ки, який ґрунтується на ефективній державній підтримці сільського господарства, вдається відновити та підтримувати на належному рівні продовольчу незалежність країни, у зв'язку з чим, необхідним є:

- посилення стимулюючої функції податків, перерозподілу державних коштів на користь подальшого розвитку сільського господарства шляхом реалізації окремих державних програм розвитку та створення цільових фондів підтримки;

- поширення лізингу та інших альтернативних кредиту форм залучення фінансових ресурсів в аграрний сектор); розвиток мікрокредитування для малих підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у сільському господарстві у рамках реалізації державних програм підтримки розвитку малого та середнього бізнесу;

- підтримання діяльності малих особистих селянських господарств шляхом компенсації відсоткової ставки, з урахуванням об'єктивної потреби у користуванні довгостроковими та короткостроковими кредитами, а також максимального врахування ризиків шляхом розвитку аграрного страхування;

- реалізація інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку сільського господарства та проведення фундаментальних досліджень галузевого характеру за умови бюджетного фінансування цих процесів у найближчій перспективі.

Список літератури:

1. Синчак, В. та Вінська, Т. Організація фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників в контексті інтеграції до СОТ, Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету, 2009. Вип. 17, 684-689.
2. Трусова Н. Дестабілізуючі процеси в системі забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, Глобальні та національні проблеми економіки, 2015. Вип. 2. URL-адреса: <http://www.global-national.in.ua>.
3. Гривківська, О.В. Державна підтримка розвитку сільських територій, Фінансова система України. Збірник наукових праць, 2006. Т. 8, 364-369.
4. Кизим М., Забродський В., Зінченко В. та Колчак Ю. Оцінка та діагностика фінансової стійкості підприємства. 2003. Харків: ВД «Інжек».
5. Пристемський О. Потенціал фінансової безпеки розвитку сільського господарства. Таврійський науковий вісник, 2015. Вип. 91, 313-317.
6. Базаров Г., Беляев С. і Белих Л. Теорія та практика антикризового управління. 1996. Москва: Закон і право, ЮНІТ.
7. Танклевська, Н. Пристемський, О. Резерви для посилення фінансової безпеки розвитку сільського господарства, 2017. Харків: Бізнесінформ, 274-280.
8. Trusova N.V., Hryvkiivska O.V., Tanklevska N.S., Vdovenko L.A., Prystemskyi O.S., Skrypnyk S.V. Regionalaspekt of formation: The potencialof financial safety in agrarian enterprises of Ukraine. The Asian International Journal of Life Sciences, 2019. 21 (1), P.169-186.
9. Гривківська О.В. Фінансова безпека сільського господарства в регіонах України, Фінанси України, 2011. 7, 93-103.
10. Гривківська О.В. Теоретичні підходи до визначення фінансової безпеки сільського господарства, Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць, 2010. Вип. 4, 1060-162.

11. Національний Банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>

References:

1. Synchak, V. & Vinska, T. (2009). Organization of financial support for agricultural producers in the context of integration into the WTO, *Collection of scientific works of Podolsk State Agrarian-Technical University*, Vol. 17, 684-689.
2. Trusova, N. (2015). Destabilizing processes in the system of ensuring the financial potential of agricultural enterprises, *Global and national problems of the economy*, Vol. 2. URL: <http://www.global-national.in.ua>.
3. Hryvkivska, O.V. (2006). State support for rural development, *The financial system of Ukraine. Collection of scientific papers*, Vol. 8, 364-369.
4. Kyzym, M., Zabrodskij, V., Zinchenko, V. & Kopchak, Yu. (2003). Evaluation and diagnostics of financial stability of an enterprise. Kharkov: VD «Inzhek».
5. Prystemskyi, O. (2015). Potential of financial security of agricultural development. *Tavrishesky Scientific Herald*, Vol. 91, 313-317.
6. Bazarov, G, Belyaev, S. & Belyih, L. (1996). Theory and practice of crisis management. Moscow: Zakon i pravo, YuNITI.
7. Tanklevska, N. Prystemskyi, O. (2017). Reserves to strengthen the financial security of agricultural development, Kharkov: *BiznesInform*, 274-280.
8. Trusova, N.V., Hryvkivska, O.V., Tanklevska, N.S., Vdovenko, L.A., Prystemskyi O.S. & Skrypnyk, S.V. (2019) Regional aspect of formation: The potential of financial safety in agrarian enterprises of Ukraine. *The Asian International Journal of Life Sciences*, 21(1), P.169-186.
9. Hryvkivska, O.V. (2011). Financial security of agriculture in the regions of Ukraine, *Finance of Ukraine*, 7, 93-103.
10. Hryvkivska, O.V. (2010). Theoretical approaches to the definition of financial security of agriculture, *Formation of market relations in Ukraine. Collection of scientific papers*, Vol. 4, 1060-162.
11. National Bank of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua/>